

УДК 37.035.4

Л. П. Непіпенко

ВІЙСЬКОВІ СВЯЩЕНИКИ (КАПЕЛАНИ) У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Розглянуто сутність проблеми та перспективи військового священства (капеланства) в Україні, наявні напрями розвитку душпастирської опіки.

Ключові слова: *військовий священник (капелан), душпастирська опіка, сфера служіння, кодекс військового священника (капелана), конфесія.*

Постановка проблеми. Така трансформація державних і соціальних структур за незалежності країни, що спричинила докорінну зміну державно-церковних відносин, супроводжується зміною попередньої світоглядно-ціннісної парадигми, у межах якої проблема військового духовенства або ігнорувалася, або фальсифікувалася. В умовах подолання ідеологічного монізму та залучення досвіду зарубіжних країн з'ясування стану та перспектив військового священства (капеланства) у сучасній Україні становить практичний і науковий інтерес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливе значення для розуміння сутності проблеми мають дослідження джерел українського капеланства в історичній ретроспективі. У цьому аспекті заслуговує на увагу монографія Д. Е. Забзалюка, у якій вперше в українській історіографії надано ґрунтовний науковий аналіз зародженню і розвитку форм і методів діяльності українського військового духовенства збройних формацій національних державних утворень першої половини ХХ ст. на підставі введення у науковий обіг невідомих і маловідомих документів та матеріалів [1].

Тематику ролі релігії в сучасній українській армії та силових структурах порушують Д. Кравченко, С. Сьомін, В. Єленський, Г. Гончаренко, Ю. Петрушко, О. М. Василюк [2–7]. Проблеми взаємовідносин церкви і суспільства в Україні обговорюються у контексті національної безпеки країни [8]. У статті Р. Коханчука наводяться дані відповідного соціологічного дослідження, проведеного Науково-дослідним центром гуманітарних проблем Збройних Сил України [9]. До функціонування та перспективи військового капеланства в Україні, прогаляючи, що існують на цьому шляху, звертається Є. Юрчук [10]. Розглядаючи досвід запровадження військового священства

(капеланства) у Збройних Силах України, Л. Владиченко виділяє два періоди військово-релігійного співробітництва між Збройними Силами України та духовенством: від 1992 р. до 2008 р. та від 2008 р. і дотепер [11]. Так, якщо у перший період організовується співпраця релігійних інституцій з армією, то після 2008 р. несистемна діяльність церков і релігійних організацій поступово набуває консолідованої міжконфесійної співпраці, налагодження партнерських відносин між армією та релігійними організаціями. Досвід організації служби військових капеланів у деяких країнах, аналіз необхідності та перспективи створення служби військових капеланів в Україні у контексті європейської та євроатлантичної інтеграції подано в аналітичному матеріалі С. І. Здіорука “Служба військових капеланів у воєнній організації Української держави: необхідність, можливості та перспективи” [12]. Важливим джерелом інформації для з'ясування сутності проблеми є численні публікації, присвячені сучасному стану та перспективам розвитку капеланського руху в сучасній Україні [13–20].

Важливе значення для з'ясування сутності проблеми мають церковні, міжнародні та національні нормативно-правові акти щодо військового капеланства [21], у тому числі такі документи: “Положення про Раду у справах душпастирської опіки при Міністерстві оборони України” від 17.03.2009 р. [22]; “Концепція душпастирської опіки у Збройних Силах України” від 22.04.2011 р. [23]; проект Закону України “Про внесення змін до деяких законів України” (щодо запровадження інституту священнослужителів (капеланів) у військових, правоохоронних органах) від 29.08.2013 р. [24]; Висновок Головного науково-експертного управління на проект Закону України “Про внесення змін до деяких законів України” (щодо запровадження інституту священнослужителів (капеланів) у

© Л. П. Непіпенко

військових, правоохоронних органах) від 04.10.2013 р. [25]; Висновок комітету з питань культури і духовності “Про проект Закону про внесення змін до деяких законів України (щодо запровадження інституту священнослужителів (капеланів) у військових, правоохоронних органах) від 23.10.2013 р. [26]; повторний законопроект № 1153 щодо введення інституту священнослужителів (капеланів) у воєнних і правоохоронних органах, а також у закладах Державної пенітенціарної служби України (грудень 2014 р.) [27]; наказ Міністра оборони України від 27.01.2015 р. № 40 “Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України” та “Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України”, зареєстрованого відповідно до наказу Міністра оборони у Міністерстві юстиції України 14 лютого 2015 р. за № 161/26606 [28].

Мета статті полягає у висвітленні сутності проблеми та перспектив військового священства (капеланства), наявних напрямів розвитку та організації роботи щодо душпастирської опіки в армії та силових структурах сучасної України.

Виклад основного матеріалу. Ідея впровадження душпастирської опіки мотивується потребами виховання військовослужбовців і задоволення релігійних запитів віруючих. Тому у відповідь на ініціативу Президента України Л. Кучми на початку 1995 р. від Національного інституту стратегічних досліджень було подано відповідні рекомендації Раді національної безпеки і оборони України [3, с. 104]. Із 1996 р. різні конфесії починають формувати напрями своєї діяльності, спрямованої на задоволення духовних потреб військовослужбовців, призначають відповідальних за ці напрями та за створення відповідних структур [23]. Про відновлення інституту військового священства з метою духовного, морального, патріотичного виховання воїнства, необхідність відкриття храмів у військових навчальних закладах, посилення праці духовенства з виховання у військовослужбовців високої духовності, моральності, духу лицарства і патріотизму йшлося у Резолюції круглого столу “Духовне єднання українських Церков”, що відбувся у межах III Всесвітнього форуму українців у липні 1997 р. [8, с. 55].

Участь священнослужителів у виховному процесі та навчальній роботі передбачалася у

Заяві про наміри співпраці Міністерства внутрішніх справ України та Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій, підписаній у лютому 2000 р. [4, с. 6; 8, с. 55]. Тим самим, чи не вперше до взаємодії з військовими підрозділами запрошувалися не лише Церква (церкви більшості), а практично всі скільки-небудь впливові релігійні інституції.

З того часу дедалі частіше почали відбуватися численні конференції, на яких приймалися звернення до органів державної влади та командування Збройних Сил України (ЗС України) з пропозиціями про запровадження інституту військового священства. У країні почали вивчати передовий досвід співпраці духовенства з військом у цивілізованих країнах, напрацьовувати методики поліпшення цього напрямку роботи з військовослужбовцями ЗС України та особовим складом органів внутрішніх справ України [5, с. 19]. У 2002 р. на базі Львівського інституту внутрішніх справ відбулася Всеукраїнська науково-теоретична конференція “Засади християнської етики та формування світоглядних основ працівників органів внутрішніх справ” [6, с. 18]. Проте аналіз матеріалів цих конференцій засвідчив, що зусилля Церкви спрямовувались, головним чином, не на задоволення релігійних потреб, а на їх формування, на релігійне виховання військовослужбовців. Водночас практично не обговорювалися проблеми світоглядного плюралізму, релігійної та громадянської толерантності [8, с. 57].

Активізація військово-церковного співробітництва почалася після 2004 р. Поштовхом до системної діяльності у цій сфері стала директива Міністра оборони України № Д-25 від 21 квітня 2006 р. “Про впорядкування питань задоволення релігійних потреб військовослужбовців Збройних Сил України”, згідно з якою 1 листопада 2008 р. було утворено у структурі Департаменту гуманітарної політики Міністерства оборони України сектор роботи з релігійними організаціями. Наступним кроком після цього був “Меморандум про співпрацю у справах душпастирської опіки військовослужбовців Збройних Сил України”, підписаний 10 листопада 2008 р. Міністерством оборони України спільно із сімома конфесіями, віруючі яких служать у ЗС України [23]. А 29 квітня 2009 р. відповідно до наказу Міністра оборони України № 115 від 17 березня 2009 р. було

створено Раду у справах душпастирської опіки при Міноборони України, завдання якої полягало у налагодженні ефективнішої співпраці релігійних організацій, виробленні єдиних підходів до запровадження інституту військового капеланства [22].

Відповідно до “Концепції душпастирської опіки у Збройних Силах України” (наказ Міністра оборони України № 22 від 22 квітня 2011 р.) декларується початок діяльності, спрямованої “на забезпечення душпастирської опіки з боку церкви (релігійних організацій) військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань” [23]. Структурно організація та координація душпастирської опіки у ЗС України здійснюються на рівні Ради у справах душпастирської опіки при Міноборони України; уповноважених за душпастирську опіку військовослужбовців від кожної окремої конфесії; військових та місцевих священнослужителів, призначених відповідною ієрархією до задоволення релігійних потреб своїх віруючих.

Згідно з пунктом 3.2 зазначеної вище Концепції душпастирська опіка військовослужбовців має ґрунтуватися на таких принципах, як забезпечення конституційних прав громадянина на свободу світогляду і віросповідання; рівність усіх конфесій, віруючі яких проходять службу у ЗС України, у можливостях задоволення релігійних потреб віруючих; пріоритетність бойової підготовки під час планування та проведення заходів душпастирської опіки військовослужбовців; невтручання священнослужителів у діяльність командування військових частин (підрозділів); невтручання військового командування у внутрішні справи релігійних організацій та міжконфесійні відносини; повага, толерантне ставлення до представників інших конфесій та один до одного; недопущення прозелітизму, тобто будь-яких дій, за допомогою яких роблять спроби збільшити кількість власних віруючих за рахунок послідовників інших конфесій; узгодження всіх питань щодо використання будівель та приміщень, які збудовані (відновлені, пристосовані) для реалізації культових потреб на території військових частин, містечок, військових навчальних закладів, шпиталів тощо, на основі толерантного ставлення до представників інших конфесій. Завдання душпастирської опіки, що визначене пунктом 3.3 Концепції, полягає: у навчанні віруючих військовослужбовців основам віровчення; у

вихованні любові до Бога, готовності до самопожертви заради Батьківщини і ближніх; розвитку у військовослужбовців стійких моральних якостей – справедливості, мужності, поміркованості, дисциплінованості, вірності своїм обов’язкам тощо; у вихованні почуття любові до Батьківщини, поваги до загальнолюдських цінностей, культурного та духовного надбання [23].

З огляду на специфіку етнічного та релігійного складників політико-культурного розвитку України, а також через наявні суттєві недоліки концептуального та юридично-технічного характеру, неузгодженість із законодавством України, “яке не допускає фінансування діяльності будь-яких організацій, створених за ознакою ставлення до релігії”, Комітет Верховної Ради України з питань культури і духовності на своєму засіданні 23 жовтня 2013 р. рекомендував Верховній Раді України відхилити проект Закону про внесення змін до деяких законів України (щодо запровадження інституту священнослужителів (капеланів) у військових, правоохоронних органах) [див.: 24, 25, 26]. За результатами розгляду в першому читанні цей законопроект було вирішено повернути суб’єкту права законодавчої ініціативи на доопрацювання. При цьому окремо було зауважено, що, “враховуючи засади діяльності Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених в Україні згідно із законодавством, будь-які зміни щодо порядку задоволення релігійних потреб слід запроваджувати обережно, аби не спровокувати суперечок між військовослужбовцями, виходячи із їх релігійних переконань” [26].

Зауважимо, що на рівні законодавчих документів Адміністрації Президента України, уряду, парламенту інститут військового священства (капеланства) досі не існує. Незважаючи на це, де-факто з набуттям Україною незалежності душпастирською опікою військовослужбовців, а також у пенітенціарних закладах і шпиталях займаються священнослужителі УПЦ (КП), УПЦ (МП), УАПЦ, РКЦ, УГКЦ та Євангельських церков.

На сьогодні наявні декілька напрямів розвитку душпастирської опіки в Україні [13]. Перший – волонтерське добровільне служіння, яке продовжують проводити представники різних церков, об’єднаних спільною метою допомогти, нагодувати та захистити тих, хто цього потребує. За підтримки євангельських

церков “Нове покоління” (Київ), церкви “Спасіння” (Бровари), церкви “Виноградник” (Київ), церкви “Скинія” (Київ), “Слово життя” (Біла Церква) і за ініціативи керівника “Медичного Автомайдану” Олега Хоменко та капелана церкви “Скинія” Ігоря Шторма з липня 2014 р. існує Перший батальйон військових капеланів (командир І. Шторм), який отримав офіційну реєстрацію як суспільна організація [17]. Основна мета батальйону – “підтримка української армії та євангельських церков, що знаходяться як у районах, що контролюються бойовиками, так й в звільнених містах і селищах, духовна, психологічна, гуманітарна підтримка українських солдат і цивільного населення” [14]. Батальйон військових капеланів здійснює регулярні виїзди до зони АТО для надання допомоги і доставки необхідних вантажів. У зоні бойових дій на сході країни сотні священників проводять богослужіння, супроводжують поранених до лікарень, моляться з родичами, опікуються душами солдат, переселенців, мирних мешканців, що опинилися у важкому становищі, доставляють у зону АТО продукти, одяг, молитвослови тощо. Активно працює інший батальйон військових капеланів, що створений п’ятидесятниками. Але у зв’язку з певними вимогами релігійного характеру зазначені вище батальйони не співпрацюють [17].

Через стихійний волонтерський рух людей, що займаються капеланською діяльністю у зоні бойових дій на сході України, через небезпеку втратити саму сутність капеланського служіння, з метою навчання розумінню завдань і методів служіння капеланів у сучасному суспільстві, а також з метою формування кадрового резерву для трудовлаштування у майбутній капеланській службі України Всеукраїнська громадська організація “Українське капеланство”, історія якої почалася у 2011 р., ініціювала відкриття шкіл з навчання капеланському служінню [16, 18]. Визначено такі сфери роботи капеланів: силові структури (МВС, ЗС України, Національна гвардія, Прикордонна служба тощо), лікувальні установи (шпиталі, лікарні, хоспіси, відомчі санаторії); пенітенціарні установи держави [в’язниці, табори, СІЗО, пенітенціарні служби на місцях (робота з УДЗ)]; громадські, державні і бізнес-структури, таможня, МНС, органи виконавчої влади, спортивні команди, транспортні вузли (вокзали, аеропорти, морські порти), великі супермаркети, навчальні заклади та ін. [16].

З огляду на формування в Україні інституту військового капеланства та поступового його практичного запровадження в дію важливим є представництво душпастирства на міжнародній арені. Так, українські військові капелани від УГКЦ узяли участь у щорічній Міжнародній конференції головних військових капеланів країн НАТО, що пройшла на початку лютого 2015 р. в Амстердамі, де спільноту військових капеланів обговорювалися нові виклики, що постають перед сучасним військовим душпастирством [20].

Другий напрямок розвитку душпастирської опіки – робота над офіційним просуванням законопроектів про службу військових священників. Так, 2 липня 2014 р. Кабінет Міністрів України розпорядився розробити і затвердити положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах, Національній гвардії та Державній прикордонній службі України. На початку грудня 2014 р. повторно на розгляд Верховної Ради України було внесено законопроекти щодо запровадження інституту священнослужителів (капеланів) у воєнних і правоохоронних органах, а також у закладах Державної пенітенціарної служби України (законопроект № 1153), що передбачає певні зміни у законодавстві України [27].

На сьогодні наказом Міністра оборони України № 40 від 27.01.2015 р. “Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України” фактично легітимізоване капеланство у ЗС України [28]. Положенням на середину 2015 р. досягнуто домовленості з Міноборони про створення груп оперативного реагування у складі капеланів та військових психологів для роботи у навчальних центрах ЗС України та у другому ешелоні оборони. Згідно з “Положенням про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України” (наказ Міністра оборони України від 27.01.2015 р. № 40) військові священники (капелани) є фізичними особами, які запропоновані релігійними організаціями, пройшли відбір і призначені на посади працівників ЗС України для задоволення релігійних потреб особового складу. Йдеться про релігійну опіку особового складу ЗС України та членів їх сімей з метою заохочення, поглиблення релігійного життя, сприяння укріпленню позитивних рис характеру та моральних цінностей [28]. Кодекс військового священника (капелана), прийнятий 5 червня 2013 р.

на засіданні консультативно-дорадчого органу – Ради у справах душпастирської опіки при Міністерстві оборони України, акцентує увагу на поліконфесійному середовищі країни, що зобов'язує військових священиків (капеланів) співпрацювати з капеланами різних релігійних конфесій, поважати релігійні переконання і традиції військовослужбовців, а також право на свободу світогляду невіруючих, намагатися забезпечити задоволення релігійних потреб (душпастирської опіки) віруючим інших конфесій, не допускати міжконфесійного розподілу і суперечок [28].

Фахівцями Всеукраїнської громадської організації “Українське капеланство” підготовлено законопроект щодо запровадження у країні капеланської служби України як окремої структури і проводиться робота для його прийняття у законодавчих органах [27]. Організацією “Українське капеланство” розроблено конкретний план розвитку капеланської служби України, яким передбачено такі кроки: 1) консультації з релігійною громадськістю, комітетом Верховної Ради України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України (грудень 2014 р. – березень 2015 р.); 2) прийняття закону “Про капеланську службу України” (березень 2015 р.); 3) створення апарату капеланської служби України, призначення 26 капеланів у регіонах, призначення відомчих капеланів, вибори органів управління службою (капеланська рада, президія, комісії) (квітень – червень 2015 р.); 4) створення департаменту освіти капеланської служби України (червень – вересень 2015 р.); 5) вибори капеланів на місцях та у відомствах (вересень – грудень 2015 р.) [13].

Висновки

1. Налагодження співпраці церков і релігійних організацій з військовими частинами почалося з набуттям Україною незалежності. Найбільш активно цей процес проходив на заході країни і спочатку характеризувався безсистемністю та відсутністю конструктивної міжрелігійної співпраці. Партнерські відносини між зацікавленими державними і релігійними інституціями поступово налагоджуються після 2000 р. Це привело до активізації військово-церковного співробітництва з 2004 р. та консолідованої співпраці церков і релігійних

організацій із Збройними Силами та силовими структурами України.

2. Сьогодні робота щодо організації душпастирської опіки в Україні активно проводиться за двома напрямками. З одного боку, це волонтерське добровільне служіння, яке проводиться служителями різних церков, а з іншого, – відповідна законотворча робота з офіційного просування законопроектів про службу військових священиків (капеланів).

3. На рівні законодавчих документів Адміністрації Президента України, уряду, парламенту інститут військового священства (капеланства) досі не існує. У жовтні 2013 р. профільним комітетом Верховної Ради України у процесі розгляду було відхилено перший відповідний законопроект, внесений до Верховної Ради України. На початку грудня 2014 р. повторно до Верховної Ради України внесено законопроекти щодо запровадження інституту священнослужителів (капеланів) у військових і правоохоронних органах, а також у закладах Державної пенітенціарної служби України. Проте, керуючись вимогами часу, Міністр оборони України наказом № 40 від 27.01.2015 р. фактично легітимізував службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України.

4. Проблематичність запровадження інституту військових священнослужителів (капеланів) обумовлена кількома чинниками, перш за все необхідністю змін у законодавстві України. Так, норми чинної Конституції України не дозволяють введення такого інституту. Потребує вдосконалення законодавча база, що регулює сферу релігії та церковно-державних відносин. З іншого боку, треба досягти консенсусу з конкретних питань душпастирської опіки між великою кількістю конфесій, церков, деномінацій, напрямків і толків у віросповіданнях, що функціонують у сучасній Україні. Адже й досі викликає особливу стурбованість нерегульованість взаємин між церквами і релігійними організаціями та між ними і державою. Це докладно аналізувалося у дослідженнях НІСД, інших наукових центрів і засвідчило низьку готовність українських церков до конструктивної, толерантної співпраці у сфері душпастирської опіки. Поряд із відсутністю кваліфікованих кадрів для діяльності служби військових капеланів і центрів та програм для підготовки військових капеланів на сьогодні це є дуже складним державним завданням і

потребує динамічного розв'язання на законодавчому рівні.

Список використаних джерел

1. Забзалюк, Д. Е. Душпастирська служба українських військових формацій першої половини ХХ ст. [Текст] : монографія / Д. Е. Забзалюк. – Л. : ЛьвДУВС, 2012. – 188 с.

2. Кравченко, Д. Українська армія, як інструмент впливу в руках деструктивних культів [Електронний ресурс] / Д. Кравченко. – Режим доступу : <http://kultam.net/rus/news/article-422>. – Назва з екрана.

3. Сьомін, С. Церква і армія: партнерство чи поглинання? [Текст] / С. Сьомін // Національна безпека і оборона. – 2000. – № 10. – С. 99–104.

4. Єленський, В. Духовний супровід у Збройних силах України: дискусії і перспективи [Текст] / В. Єленський // Людина і світ. – 2001. – № 11-12. – С. 2–8.

5. Гончаренко, Г. Православ'я і правопорядок [Текст] / Г. Гончаренко // Міліція України. – 2002. – № 5. – С. 18, 19.

6. Петрушко, Ю. Пастир іде до курсантів [Текст] / Ю. Петрушко // Міліція України. – 2002. – № 5. – С. 18.

7. Василюк, О. М. Релігія і армія: аналіз сучасних взаємовідносин [Електронний ресурс] / О. М. Василюк. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nrzd/2011_1/37.pdf. – Назва з екрана.

8. Церква і суспільство в Україні: проблеми взаємовідносин [Текст] // Національна безпека і оборона. – 2000. – № 10. – С. 2–65.

9. Коханчук, Р. З нами Бог! І – Україна! [Текст] / Р. Коханчук // Військо України. – 2011. – № 4 [130]. – С. 44–45.

10. Юрчук, Є. Перспективи військового капеланства в Україні. Науковий блог НаУ “Острозька Академія” [Електронний ресурс] / Є. Юрчук. – Режим доступу : <http://naub.ua.edu.ua/2014/perspektyvy-vijskovoho-kapelanstva-v-ukrajini/>. – Назва з екрана.

11. Владиченко, Л. Досвід упровадження військового священства (капеланства) у Збройних силах України [Електронний ресурс] / Л. Владиченко // Схід. – 2014. – № 1. – С. 180–185. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Skhid_2014_1_34.pdf. – Назва з екрана.

12. Здіорук, С. І. Служба військових капеланів у військовій організації української держави: необхідність, можливості та перспективи [Електронний ресурс] /

С. І. Здіорук. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Kapelany-3aa20.pdf>. – Назва з екрана.

13. Капелланство – унікальне Божье движение в Украине. О создании Капелланской Службы Украины [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.slideshare.net/ptsarevsky/ss-42805848>. – Назва з екрана.

14. В Украине появился первый батальон военных капелланов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ngnews.org/v-ukraine-rovavilsya-pervyyi-batalon-voennyih-kapellanov/>. – Назва з екрана.

15. Краткое описание служения капелланов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://skinia.org.ua/chaplain/voennye-kapellany.html>. – Назва з екрана.

16. Украинская школа капелланов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://chaplaincy.org.ua/training>. – Назва з екрана.

17. Каждый капеллан принял добровольное решение умереть. Игорь Штурм о первом батальоне военных капелланов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://risu.org.ua/ru/index/expert_thought/interview/58613/. – Назва з екрана.

18. Всеукраїнська громадська організація “Українське капеланство”. Історія, керівництво та документи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://chaplaincy.org.ua/about-us>. – Назва з екрана.

19. Нужен ли священник в армии? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://arhiv.orthodoxy.org.ua/node/20394>. – Назва з екрана.

20. Військові капелани з України взяли участь у Міжнародній конференції в Амстердамі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zik.ua/ua/news/2015/02/06/vijskovi-kapelany_z_ukrainy_vzyaly_uchast_u_mizhnarodniy_konferentsii_v_amsterdami_562395. – Назва з екрана.

21. Військове капеланство. Нормативно-правові акти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://irs.ucu.edu.ua/resursy/vijskove-kapelanstvo/>. – Назва з екрана.

22. Положення про Раду у справах душпастирської опіки при Міністерстві оборони України [Електронний ресурс] (затв. наказом Міністра оборони України 17.03.2009 р. № 115). – Режим доступу : <http://document.ua/polozhennja-pro-radu-u-spravah-dushpastirskoyi-opiki-pri-min-doc50635.html>. – Назва з екрана.

23. Концепція душпастирської опіки у Збройних Силах України [Електронний ресурс] (затв. наказом Міністра оборони України 22.04.2011 р. № 220). – Режим доступу : http://www.mil.gov.ua/index.php?part=council_pa_storal_care&sub=concepсia. – Назва з екрана.

24. Закон України “Про внесення змін до деяких законів України” (щодо запровадження інституту священнослужителів (капеланів) у військових, правоохоронних органах) [Електронний ресурс] : проект, внесений народним депутатом України Ю. Р. Мірошниченко до Верховної Ради України 29.08.2013 р. (№ 37). – Режим доступу : http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1269%3A1&catid=41%3Apl&Itemid=68&lang=uk. – Назва з екрана.

25. Висновок Головного науково-експертного управління на проект Закону України “Про внесення змін до деяких законів України” (щодо запровадження інституту священнослужителів (капеланів) у військових, правоохоронних органах) 04.10.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1269%3A1&catid=41%3Apl&Itemid=68&lang=uk. – Назва з екрана.

26. Висновок Комітету з питань культури і духовності “Про проект Закону про внесення змін до деяких законів України (щодо запровадження інституту священнослужителів (капеланів) у військових, правоохоронних органах) (реєстр. № 3143 від 29.08.2013 року)” 23.10.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1269%3A1&catid=41%3Apl&Itemid=68&lang=uk. – Назва з екрана.

27. В Раду внесені законопроекти о капелланстве в армии и пенитенциарной системе [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1486:1&catid=34:ua&Itemid=61&lang=ru. – Назва з екрана.

28. Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України [Електронний ресурс] : наказ Міністра оборони України 27.01.2015 р. № 40. “Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України”. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0161-15>. – Назва з екрана.

Стаття надійшла до редакції 15.05.2015 р.

Рецензент – кандидат психологічних наук, професор І. І. Ліпатов, Національна академія Національної гвардії України, Харків, Україна